

Egy tolcsvai görög kereskedő feljegyzései

Magyarországon a görögkeleti egyházi statisztika szerint 1810-ben 2562 görög anyanyelvű személy élt¹, s közülük mintegy 150–200 Tokaj, Sátoraljaújhely városok térségében. Már az 1600-as évek közepétől jelentős szerepük volt Tokaj-Hegyalja kereskedelmi életében. Érdekeik védelmére kereskedőtársulatot alakítottak, amelynek székhelye Tokaj volt, majd létrehozták a helyi görögkeleti egyházközséget. XVIII. századi gazdasági tevékenységükről figyelemre méltó írás jelent meg a közelmúltban². Szétszóródásuk következtében lassan magyarrá váltak, s alkalmazkodtak a helyi körülményekhez. Sátoraljaújhelyen is volt egy kisebb csoportjuk, 2–3 család. Itt azonban nem működött görögkeleti templom, ezért a helybeli görög katolikust látogatták, amelynek 1880-as leltárában érdekes bejegyzéseket olvashatunk a 14. lapon a képek jegyzékében: „Jézus sírba tétele, ezt a régi görögök, akik Ujhelyen laktak, adományozták”, a 18. lapon pedig: „Bal oldalon emelkedett, hosszú festett, de kopott oldalpad, hat személyre, zárt székekkel, a görögöktől való. A nők osztályában balra van egy emelkedett, zárható, díszes ódon pad. Ez a görög nők széke volt hajdan.”³ A görög kereskedőkről számos összeírás található a városi és a megyei levéltárakban is a XVIII. századból. Megkülönböztetésük a XIX. századra megszűnt, bár szerepük még jó néhány évtizedig jelentős maradt. Így a további időkre forrásként a kereskedőtársulatok (kompániák) és az egyházközségek irattára jöhetett számításba. A tokajie azonban az idők folyamán elveszett, ezért e területen a családi hagyatékoknak van jelentőségük.

Így érkezünk el a hegyaljai Tolcsva helységben megtelepedett *Constantin* családhoz. Az ilyen családnév – Konstantin alakban is szerepel – keresztnévi eredetű, a család egyik őse viselte, s gyermekei vezetéknevként örökölték.⁴ A magyarországi görög kereskedők történetének jeles kutatója, *Füves Ödön* kandidátus szerint a Constantin család Szabolcs megyei.⁵ Több adatunk is van a Felső-Tisza vidékéről ilyen nevékről.

A legjelentősebbek számunkra *Constantin* – vagy ahogy néha ő írja, Constantinus – *Miklós* feljegyzései. A miskolci görögkeleti anyakönyvben is felbukkan a neve 1809. július 26-án. A görög nyelvű bejegyzés magyar jelentése a következő: „Keresztapa a tolcsvai Gyergyiosz Konstantinosz fia, Nikolaosz”. Ő folytathatta apja tevékenységét. A Constantin-hagyaték a N° 12. jelzettől N° 78-ig tartalmazza az adatokat, de a 48–52. számú részeket eltávolították az összefűzött iratsomókból. Feljegyzésre kerültek hivatalos és peres ügyek, levélfogalmazványok, levélmásolatok, emlékeztetőül papírra vetett események. Javarészen magyar nyelvű, de vannak közte görög, latin és német nyelvű részek is, olykor pedig keverednek a különböző nyelvű feljegyzések.

Ízelítőül vegyünk szemügyre néhányat. A N° 13-as: „1816-ig Eszbe csináltattam Tokajba 1. Sátort Deszkából 500 vcsfkért. Készítette Paker Márton.” A N° 16-ban feljegyezte 1816. évi levelezését és iratait. Sok levelet váltott miskolci, tokaji és egi görög kereskedőkkel. A N° 16. egy útvonalat tartalmaz: „Az út Tolcsváru! Gyuláig: Tolcsváru!, Debreczen, Kiskürt⁶, Derecske, Beretty Újfalú, (Vámház) Zsáka, (furta kortsma), Füzes

¹ Tudományos Gyűjtemény 1823/5. 119. old.

² Hőgye István: A görögök szerepe a Hegyalja életében a 18. században. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 16. Miskolc 1977. 1–15. old.

³ Járasi János görög katolikus lelkész közlései.

⁴ Sasvári László: A Tokaj térségében élt görögök (és rácok) nyelvi emlékei. Bp., 1976. 46. old.

⁵ Füves, Ödön: Die bekanntesten geadelten griechen in Ungarn, Balkan Studies (Thessaloniki) 5. 1964. 305. old.

Gyarmat, Kőrös Ladány, Tarcsán, de inkább Békés, Gyula.”⁶ Több feljegyzésében zsidó kereskedők neve is szerepel, ezekkel is üzleti kapcsolatban állott. (Itt jegyezzük meg, hogy a feljegyzések mellett három görög és egy jiddis nyelvű levelet is találtunk!) Igyekezett az édesanyja érdekében birtokügyekben is eljárni. Különösen sok problémája volt vagyoni ügyekben sógorával, *Harsányi Tódorral*. Más kereskedőkkel való vitás pénzügyeit is feljegyezte. A N° 18-as egy Bécsbe küldött levél másolata 1819. május 26. napjáról. Ebből értesülünk, hogy fizetési nehézségei vannak, mert neki is alig akarnak fizetni, a borkereskedelem pedig teljesen leállt.

Néhány feljegyzés Constantin Miklós felvilágosult világnézetére enged következtetni. A N° 27-ben írja: „Emlékezetnek jegyzem, hogy 1818-ik esztendőben január 31-kén 19-kén . . . Ignatius Kallona is ugyan az nap szerentsére megjelenvén, jelentette h már 3 Esztendeje fizetés nállunk fent van, ettől és hogy az Anyám szabaduljon kívánsága szerent az említett Dnus Papnak 15 ftjával 45 ftkat, és még holmi onomatákat meg is mint említett, hogy érettünk és lelünkért imádkozott, azért is 21 fint pratentiót tévén (ez ugyan sok, ha bár a más világra valónak állította légyen is) Őszvesen tehát 66 az az Hatvanhat váltóforintokat fizetett neki az anyám. Én ugyan meg mondtam h soha többé e v. más félle álmódosásokról érettünk ne imádkozzanak és fizetésbeli pretensioakra ne ne formáljanak a jövedőbeli Pap Urak.”⁷ Az említett *Kallona Ignác* mint görögkeleti lelkész különböző helyeken (Gyöngyös, Miskolc, Tokaj) működött, mint arról a N° 46-ban olvashatunk: „Tisz Kalona Ignácz Görög Pap Ur folytat Harsányi Theod. adóssága felől az Édes Anyámmal pert”.

A N° 23. alatt olvashatjuk: „Által adtam Mihály testvéremet kereskedésbe Ujhelyi ker. Peszhár Demeter Urnak. A conditio ez. Esztendeig fog Mihály minden fizetés nélkül mint legény híven és igazán szolgálni. P. D. ur is obligáltatván ötet mindenekben oktatni ötet regula alatt tartani és Debreczenbe meg Pestre magával is hordani az utolsó ha bár nem mindenkor is.”⁸ Hogy Mihály az esztendő leteltével továbbtanult-e és vajon azonos lenne-e a már említett orvossal, azt nem tudtuk tisztázni!

Egy másik testvérenek a tanulása is foglalkoztatta. Erről vall a N° 59.: „1820 Eszt September 8-kán vittem Gyuri Ötsémet Patakra kollégiumba. A Kosztya van Vassándi Gombkötőnél Hólnak számra per 18 ft nem fizettem semmit, a Privátus Preceptorja Szekeres. Neki adtam 5 ft.”⁹ Hogy Constantin Miklós világnézetét teljesebbé tegyük, megemlítjük, hogy a hagyatéki iratai között van egy görög hazafias vers, az 1798-ban forradalmi szervezkedéséért kivégzett *Rigasz Valentin* költő harci indulójának másolata.

Constantin Miklós tipikus képviselője a magyarrá váló hazai görög kereskedőknek. Ő még kereskedőcsaládból nősült, Felesége *Kiss Mária*, egy bihardiószegi görög kereskedő leánya, anyósa a tokaji, szintén görög kereskedő Bimbó–Lázár családból származik. De már *Kiss Mária* 1843-ban kelt örökséglevelében szerepet játszanak a családja földbirtokának jövedelméből származó összegek (Így például 90 juh, 113 cseber újbor!). Mikor Constantin Miklós hat leánya és két fia osztozik, András örökli a szőlőt, Ottó, a házat és a bolti árukat 1871-ben (Apjuk feljegyzéseinek tanúsága szerint textilanyagokkal, kávéval

⁶ A Kiskürt helynév csak feltételezés, mert a szó nehezen olvasható! A „furta kortsma” = a Furta községbeli kocsmá.

⁷ A keltezés azért tartalmaz két napot, mert az egyik (31.) a hivatalos, a másik (19.) a görögkeleti naptár szerinti dátum. A kipontozott rész görög nyelvű, valószínűleg szintén egy lelkész látogatására vonatkozik. A szövegben rövidítéseket is találunk: h = hogy, v = vagy, Dnus = Dominus, azaz úr. Görög–latin szavakat is használt: onomatákat = neveket, pratentio vagy pretencio = adomány.

⁸ Conditio – feltétel, obligáltatván = kötelezi magát.

⁹ Privátus preceptor = magántanító.

és fűszerekkel is foglalkozott!). A leányoknak a fiúk örökségéből megillető részt is fizettek. A továbbiakban a teljesen magyarrá váló Constantin család megélhetését már a szőlőgazdálkodás fedezte, s pincészetük messze földön híres volt. Néhány éve egyik irodalmi folyóiratunk fel is használta illusztrációul palackcímkéiket.¹⁰ A család tagjai mindig emlegették görög származásukat, ennek emlékei a névadásban is tükröződtek, például Constantin Tamás második keresztnéve Traján volt!

Dr. Sasvári László

Népi és néprajzi mozgalom a hódmezővásárhelyi diákság körében a harmincas években

Az úgynevezett Horthy-korszak második felében, a harmincas évektől kezdve, a barokk társadalom értelmiségi rétegeiben ébredezni kezd a szociális lelkiismeret. A hivatalos politika a birtokon belüli társadalmi osztályok helyzetét igyekszik továbbra is stabilizálni, ugyanakkor azonban mind erősebb hangot kap az említett lelkiismeret, elsősorban az ún. népi íróknál, valamint az akkoriban sok port felvert szociográfiai művekben. Az érdeklődés kezd az eladdig figyelemre nem méltatott nép felé fordulni, mégpedig elsősorban a diákság körében, mely minden időben fogékony minden új iránt, de akiknek az ún. Márciusi Front mozgalmának hatása alatt már szociális reformok igénye, sőt követelése is szőnyegre került. *Illyés Gyula, Szabó Zoltán, Féja Géza, Németh László* műveit kezdik olvasni a diákok, s míg eddig azért jártak középiskolába, hogy hátat fordíthassanak annak a népnek, amelyből ki akartak emelkedni, most felelősségérzet támad bennük (már ti. a jobbakban) az iránt a nép iránt, amelynek maguk is a fiai.

A vásárhelyi gimnáziumban az 1920-as évekig csend honolt. „A munkát – hála Istennek – nem zavarta semmiféle körülmény” – adja hírül az 1932-es gimnáziumi értesítő. Az ünnepélyeken Zwissig, Weber, Herold, Sztára és Ammer szerzeményeit énekeltek a diákok. Az évtized elején mindössze egyszer szerepel ilyesféle dolgozattal felső osztályos diákok számára, hogy „Karácsonyi szokások városunkban”, s egyszer olvashatunk az addigi Értesítőben olyanféle hírt, hogy a diákok egy iskolai kirándulás során megtekintették a szentesi néprajzi gyűjteményt.

1933-ban aztán megtört a jég. *Kodály Zoltán* születésének ötvenedik évfordulója ürügyén a diákság a Fekete Sas színpadán előadta a Hány Jánost, művészi feldolgozási népdalaival, a népi képzelet meglevenített figuráival. *Kodály Zoltán* maga is jelen volt, és a dobogóról úgy nyilatkozott, hogy ő is így képzelte el művének és a belőle szóló mondanivalónak a népszerűsítését. Egy más alkalommal *Csépke* tanár úrék kvartettje *Kodály II.* vonósnyegyesével lépett a közönség elé, *Tóth Lajos* kántor, a későbbi operaénekes, vegyeskara pedig a *Mátrai Képek* című hatalmas népdalcsokorral igyekezett áttörni a város Béla-cigányos idegenkedését a valódi népi muzsikától. *Péczy Attila*, a homeopata orvos állt spiritus rectorként a népdalkultúra művelése mögött. Nem törődve praxisa hanyatlásával összegyűjtötte és a saját költségén ki is adta a helyben még élő valódi népdalkincset, s vállalta, hogy ellenfelei bolondnak tartsák. Mindegy: a jég megtört. A gimnáziumi regös cserkészek országjárásaik közben néprajzi és szociográfiai érdeklődéssel figyelték a régebben lenézett népi kultúrát. Baranyahídvégi táborkok egyenesen a népre vonatkozó ismeretek gyűjtését célozta. A táborvezető szétküldte az örsöket a szomszédos falukba néprajzi és szociográfiai gyűjtést végezni. *Tárkány Szűcs Ernő* gyűjtése mai szemmel nézve is értékes anyagot tartalmaz Cun falura vonatkozóan. A Hegyközbe ránduló csapat tagjai

¹⁰ Kortárs, 1972. 1259. és 1267. old.

cikkei, amikor Néprajzi Társaságnak még híre sem volt, s aki ma elfeledve nyugszik a vásárhelyi Dilinka-temetőben. A cikk indításként szolgál ahhoz, hogy a gimnazisták 1940-ben az Országos Táj- és Népkutató Intézet pályázatára elkészítsék a szomszédos Mártély néprajzának vázlatát, melyben a község élete kibontakozik, mind történelem, mind település, népesedés, gazdasági élet stb. vonatkozásában. Török Károly, Kiss Lajos és Tálasi István nyomán tehát immár megindult a tudományos munka is a gimnázium ifjúsága körében.

Tálasi István 1940-ben elkészönt Vásárhelyről. Szelleme azonban tovább is működött iskolájában. Az önképzőkör tagjai Móricz Zsigmond, Németh László és Illyés Gyula műveit olvasták, sőt Móricz Zsigmond-estet rendeztek a városháza zsúfolásig megtelt nagytermében, amelyen *Dömötör János* ifjúsági elnök, a mai múzeumigazgató, méltatta a nagy író érdemeit. Még ugyanabban az évben egy Németh László-estet is rendezett az önképzőkör. Ezekben a rendezvényeken maguk az írók is részt vettek, és előadást is tartottak. Mikor *Zilahy Lajos* népfőiskolai célra hagyta minden vagyonát, a diákok őt is meghívták, s az ünnepi előadást Kodály-dalokkal és népi játékok bemutatásával fűszerezték. A cserkészcsapat *Kristó Nagy István* diák (ma a Könyvvilág főszerkesztője) irányításával „Új szellemiség” címen kiállítást rendezett a gimnáziumban, amelyre minden sorskérdéseinkkel foglalkozó könyvet, hozzáférhető cikket, a honismeret körébe vágó dokumentumot, ami a diákok könyvtáraiban, gyűjteményeiben fellelhető volt, összehordtak, és iránymutatásként a diáktársak elé tártak. A kiállítással *Németh László* is foglalkozott, mélyreható beszélgetést folytatott a tanulókkal, s amit látott és hallott, a Téli hadjárat című írásában közzé is tette. Népdal- és népijáték-körítéssel tették hangulatossá a diákok a meghívott *Tamási Áron* ünnepi előadását is, valamint regöléseket tartottak kint a tanyákon folklór-gyűjtések bemutatásával.

1938-tól kezdve néprajzi szempontból is jelentős munkát végeztek a gimnázium regös cserkészei. Folklórtanulmányaik kapcsán tekintélyes népikultúra-anyagot ismertek meg, regös útjaik során ezeket az értékeket adták vissza paraszti közönségüknek, hogy ezzel bátorítsák népi öntudatukat, szellemi kincseiket mindjobban szégyellő és felejtő tanyai és falusi hallgatóikat saját értékeik megbecsülésére. A vásárhelyi regösök bekapcsolódtak az országos regös mozgalomba. Részt vettek az óradnai regös téli táboron, az egykori Ecse-di-láp-széli Börvelyben megtartott néprajzi kutatótáboron, valamint a Hárs-hegyi „regös országgyűlésen” is. Munkamódszerüket a budapesti regös esten is bemutatták, ahol citerazenekaruk műsorát hanglemezre is vették. A megnehezedett háborús évek sem akadályozták őket: a diák-regös had még 1943-ban is tíz községet látogatott meg, s több mint hatezer ember előtt regölt. Kevés anyagi támogatásra volt szükségük: a tábor tagjai a községi kalákamunkában való részvétellel keresték meg kenyerüket, a lakosok szívükbe fogadták őket.

A néprajz iránti érdeklődéshez természetesen kapcsolódott a diákok szociográfiai érdeklődése, melyet a falusi gyűjtőutakon megfigyelt szociális állapotok addig fokoztak, míg az politikai állásfoglalássá is vált, mégpedig a Márciusi Front szellemében. 1940-ben eljutott a diákok kezébe „A magyar parasztság levele a művelt fiataláshoz”, melyet valószínűleg *Veres Péter*, *Szabó Pál* és mások, vagy hatvanan írtak alá. „Sokáig vártuk, hogy a magyar fiatalság meghallgatja a történelmi idő parancsszavát, és zárt sorokban a magyar parasztság felé fordul . . . Mi önkormányzatot akarunk, és minél jobban ki akarjuk építeni a magyar életben az önkormányzat szellemét, s megfelelő helyet követelünk minden intézményben a parasztságnak.” Utolsó éveiket járó gimnazisták ennek programját („Mi népi demokráciát akarunk”) merészen becsempészték a helyi ifjúsági hetilap egyik számába akkor, amikor a politikai porondon a nyilas diktatúra propagandája harsogott. Sőt: Tízoldalas válaszlevélben, aláírásukkal kockázatot is vállalva, biztosították az írókat arról, hogy az ifjúság java mellettük áll.